

Ο «ενσυναίσθητικός» πολιτισμός

Ο Αμερικανός οικονομολόγος **Τζέρεμι Ρίφκιν** παρουσιάζει τις κοινωνικές και πολιτισμικές προεκτάσεις που επιφέρει η ανακάλυψη της λειτουργίας των **κατοπτρικών νευρώνων** (*mirror neurons*).

Η παρουσία της «ενσυναίσθησης» (*empathy*) στον άνθρωπο ή πιο απλά της ιδιότητάς του **να συναισθάνεται τον συνάνθρωπό του** στις αρνητικές ή θετικές του εμπειρίες, οδηγεί σε κάποια εύλογα συμπεράσματα:

[...]οι κατοπτρικοί νευρώνες είναι απλά η αρχή ενός ολόκληρου φάσματος ερευνών που γίνονται στη νευροψυχολογία, στην έρευνα για τον εγκέφαλο, στην παιδική ανάπτυξη που υπαινίσσεται ότι είμαστε προγραμματισμένοι όχι για επιθετικότητα, βία, προσωπικό συμφέρον και ωφελιμισμό αλλά για κοινωνικότητα, συναισθηματικούς δεσμούς - όπως θα 'λεγε ο John Bowlby, στοργή, συντροφικότητα.

Και ότι το πρωταρχικό κίνητρο, είναι το κίνητρο να ανήκεις κάπου. Ένα κίνητρο ενσυναίσθησης.[...]

Κινούμενα σχέδια από το [RSA Animate](#). Ολόκληρη τη διάλεξη του καθηγητή *Jeremy Rifkin* μπορείτε να παρακολουθήσετε [εδώ](#).

[YouTube – [ομιλία](#) / [RSAanimate – greek](#)]

Τα τελευταία 10 χρόνια υπήρξαν πολύ ενδιαφέρουσες εξελίξεις στην εξελικτική βιολογία, νευρογνωστική επιστήμη, παιδική ανάπτυξη, έρευνα και πολλά άλλα πεδία, που αμφισβητούν παραδοσιακές αντιλήψεις που είχαμε για την ανθρώπινη φύση και το νόημα της ανθρώπινης "περιπέτειας".

Αλλά υπάρχει ακόμα ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον πεδίο αναφοράς που αναδύεται από την επιστήμη και θέτει υπο αμφισβήτηση αυτές τις υποθέσεις. Και μαζί με αυτές, τους θεσμούς που δημιουργήσαμε βασισμένοι στην ορθότητά τους: τους εκπαιδευτικούς θεσμούς, τις επαγγελματικές πρακτικές, τους κυβερνητικούς θεσμούς και λοιπά.

Αφήστε με να σας πάω πίσω, στη δεκαετία του '90. Σε ένα νυσταγμένο μικρό εργαστήριο στην Πάρμα της Ιταλίας. Εκεί οι επιστήμονες έβαλαν ένα μαγνητικό τομογράφο εγκέφαλου MRI σε ένα μακάκο, καθώς αυτός προσπαθούσε να ανοίξει ένα καρύδι. Ήθελαν να δουν πώς θα ενεργοποιηθούν οι νευρώνες.

Έτσι η μαϊμού προσπαθεί να ανοίξει το καρύδι και ενεργοποιούνται οι νευρώνες. Και από τύχη -έτσι γίνεται καμιά φορά με την επιστήμη- ένας άνθρωπος μπήκε στο εργαστήριο (δεν ξέρω αν έγινε καταλάθος), πεινούσε, είδε τα καρύδια, και προσπάθησε να σπάσει ένα.

Ο μακάκος σοκαρίστηκε, γιατί σκέφτηκε: ποιος είναι αυτός ο εισβολέας στο εργαστήριο μου; Και δεν κουνήθηκε, απλά κοιτούσε αυτόν τον άνθρωπο, που προσπαθούσε να ανοίξει ένα καρύδι, όπως προσπαθούσε και ο ίδιος μόλις πριν από λίγο.

Τότε οι επιστήμονες κοίταζαν την τομογραφία. Και οι ίδιοι ακριβώς νευρώνες είχαν ενεργοποιηθεί είτε κατέγραφε τον άνθρωπο να ανοίγει το καρύδι, είτε κατέγραφε τη μαϊμού. Οι επιστήμονες δεν είχαν ιδέα τι είχε συμβεί! Νόμιζαν ότι χάλασε ο τομογράφος.

Και τότε άρχισαν να βάζουν τον τομογράφο και σε

άλλα πρωτεύοντα, ειδικά σε χιμπαντζήδες που έχουν μεγάλο νεοφλοιό. Μετά σε ανθρώπους. Και αυτό που βρήκαν ξανά και ξανά είναι κάτι που λέγεται κατοπτρικοί νευρώνες.

Και αυτό σημαίνει, ότι κατά κάποιο τρόπο κάποια από τα πρωτεύοντα, όλοι οι άνθρωποι, υποπτευόμαστε οι ελέφαντες δεν είμαστε σίγουροι για τα σκυλιά και τα δελφίνια -τώρα αρχίσαμε να το κοιτάμε, πάντως όλοι οι άνθρωποι, είμαστε "καλωδιωμένοι" με κατοπτρικούς νευρώνες.

Επομένως, όταν παρατηρώ εσένα: τον θυμό, την απογοήτευση, το αίσθημα απόρριψης, τη χαρά σου -ό,τι και να είναι, όταν νιώθω αυτό που κάνεις, οι ίδιοι νευρώνες ενεργοποιούνται και σε μένα, σαν να βιώνω την ίδια εμπειρία κι εγώ.

Τώρα, αυτό δεν είναι ασυνήθιστο. Ξέρουμε ότι όταν μια αράχνη, περπατάει πάνω στο χέρι κάποιου και εγώ το παρατηρώ θα ανατριχιάσω. Το παίρνουμε για δεδομένο αλλά είμαστε "προγραμματισμένοι" -κατα κάποιο τρόπο- ώστε να βιώνουμε την κατάσταση του άλλου σαν να τη βιώνουμε οι ίδιοι.

Αλλά οι κατοπτρικοί νευρώνες είναι απλά η αρχή ενός ολόκληρου φάσματος ερευνών που γίνονται στη νευροψυχολογία, στην έρευνα για τον εγκέφαλο, στην παιδική ανάπτυξη που υπαινίσσεται ότι είμαστε προγραμματισμένοι όχι για επιθετικότητα, βία, προσωπικό συμφέρον και ωφελιμισμό αλλά για κοινωνικότητα, συναισθηματικούς δεσμούς -όπως θα 'λεγε ο John Bowlby, στοργή, συντροφικότητα.

Και ότι το πρωταρχικό κίνητρο, είναι το κίνητρο να ανήκεις κάπου. Ένα κίνητρο ενσυναίσθησης.

Τί είναι η ενσυναίσθηση; Είναι περίπλοκο.

Όταν βρίσκονται στο βρεφοκομείο μικρά μωρά, και το ένα μωρό αρχίζει να κλαίει, τότε και τα άλλα μωρά αρχίζουν να κλαίει ως απάντηση. Απλά δεν ξέρουν γιατί. Αυτό είναι το ενσυναίσθητικό άγχος. Είναι

μέρος της βιολογίας τους.

Όταν είναι 2,5 χρονών ένα παιδί ξεκινά να μπορεί να αναγνωρίσει τον εαυτό του στον καθρέπτη. Τότε ξεκινά να ωριμάζει η ενσυναίσθηση σαν πολιτισμικό φαινόμενο.

Μόλις ένα νήπιο μπορεί να αναγνωρίσει τον εαυτό του ξέρει ότι όταν παρατηρεί κάποιον άλλο να έχει ένα συναίσθημα, τότε καταλαβαίνει ότι αν νιώσει και το ίδιο κάτι, είναι επειδή το νιώθει κάποιος άλλος. Είναι δύο ξεχωριστά όντα.

Η αίσθηση του εαυτού πάει μαζί με την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης. Όσο αυξάνεται η αίσθηση του εαυτού τόσο αυξάνεται και η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης.

Όταν γίνεται περίπου οκτώ χρονών το παιδί μαθαίνει για τη γέννηση και το θάνατο. Μαθαίνει από που προήλθε ότι έχει μόνο μία ζωή, ότι η ζωή είναι εύθραυστη και ευπαθής και ότι μια μέρα θα πεθάνει.

Αυτό είναι η αρχή ενός υπαρξιακού ταξιδιού.

Γιατί μόλις το παιδί μαθαίνει για τη γέννηση και το θάνατο και ότι έχει μόνο μία ζωή, συνειδητοποιεί πόσο επισφαλής είναι αυτή η ζωή.

Είναι πολύ δύσκολο να είσαι ζωντανός σε αυτό τον πλανήτη είτε είσαι ένας άνθρωπος είτε μια αλεπού που ζει στο δάσος.

Έτσι, όταν ένα παιδί μαθαίνει πόσο εύθραυστη είναι η ζωή και ότι κάθε στιγμή είναι πολύτιμη και ότι έχει τη δικιά του μοναδική ιστορία, αυτό του επιτρέπει να βιώσει την κατάσταση κάποιου άλλου με τον ίδιο τρόπο. Ότι ένα άλλο άτομο ή άλλο πλάσμα έχει μία και μοναδική ζωή, που είναι δύσκολη και οι πιθανότητες δεν είναι πάντα καλές.

Αν σκεφτούμε τις στιγμές που συμπάσχουμε ο ένας με τον άλλο ή με τα άλλα πλάσματα είναι γιατί νιώθουμε τον αγώνα τους, θρηνούμε το θάνατο με την ενσυναίσθηση και γιορτάζουμε τη ζωή. Δείχνουμε αλληλεγγύη με τη συμπόνοια μας.

Η ενσυναίσθηση είναι το αντίθετο της ουτοπίας.

Δεν υπάρχει ενσυναίσθηση στον παράδεισο, σας το εγγυώμαι πριν πάτε εκεί. Δεν υπάρχει ενσυναίσθηση στον παράδεισο γιατί εκεί δεν υπάρχει θνητότητα. Δεν υπάρχει ενσυναίσθηση στην ουτοπία γιατί εκεί δεν υπάρχουν βάσανα.

Η ενσυναίσθηση βασίζεται στην αναγνώριση του θανάτου και τον εορτασμό της ζωής και στην υποστήριξη που δίνουμε ο ένας στον άλλο για να ανθίζουμε και να υπάρχουμε. Βασίζεται στις αδυναμίες μας και στα ελαττώματα μας.

Έτσι, όταν συζητάμε για το κτίσιμο ενός ενσυναισθητικού πολιτισμού δεν μιλάμε για ουτοπία μιλάμε για... την ικανότητα που έχουμε εμείς οι άνθρωποι να δείχνουμε αλληλεγγύη, όχι μόνο μεταξύ μας αλλά και στα άλλα πλάσματα που έχουν μία και μοναδική ζωή πάνω σε αυτό τον μικρό πλανήτη.

Είμαστε ο "Ενσυναισθητικός" Άνθρωπος.

Οπότε να το ερώτημα. Ξέρουμε ότι η συνειδητότητα αλλάζει μέσα στην ιστορία. Ο τρόπος που είναι καλωδιωμένος ο εγκέφαλος μας σήμερα δεν είναι ο τρόπος, που ήταν σε έναν άνθρωπο του μεσαίωνα και αντίστοιχα ο δικός του τρόπος δεν είναι ο τρόπος που ήταν καλωδιωμένος ο εγκέφαλος κάποιου τριάντα χιλιάδες χρόνια πριν. Έτσι το ερώτημα που έθεσα στην αρχή αυτής της μελέτης πριν από έξι χρόνια είναι: πώς αλλάζει η συνείδηση μέσα στην ιστορία;

Γιατί θα ήθελα να φανταστώ την ακόλουθη πρόταση: είναι δυνατόν εμείς οι άνθρωποι που είμαστε καλωδιωμένοι για ενσυναισθητικό άγχος να επεκτείνουμε την ενσυναίσθηση μας προς ολόκληρο το ανθρώπινο γένος σαν μια μεγάλη οικογένεια; Και προς στα υπόλοιπα πλάσματα σαν μέλη της εξελικτικής μας οικογένειας και προς τη βιόσφαιρα σαν την κοινή μας γειτονιά;

Αν είναι δυνατόν να το φανταστούμε αυτό τότε μπορεί να καταφέρουμε να σώσουμε το είδος μας και τον πλανήτη μας. Και αν αυτό που σας λέω είναι αδύνατο ακόμα και να το φανταστείτε τότε δεν βλέπω πως... θα τα καταφέρουμε.

Η ενσυναίσθηση είναι το αόρατο χέρι. Η ενσυναίσθηση είναι αυτό που μας επιτρέπει να επεκτείνουμε την ευαισθησία μας για κάποιον άλλο έτσι ώστε να φτιάξουμε πιο συνεκτικές και μεγάλες κοινωνικές ομάδες. Η ενσυναίσθηση είναι εκπολιτισμός. Ο εκπολιτισμός είναι ενσυναίσθηση.

Στις κοινωνίες των τροφουσυλλεκτών-κυνηγών η επικοινωνία επεκτεινόταν μόνο προς την τοπική φυλή, σε απόσταση φωνής! Οποιοσδήποτε πέρα από το απέναντι βουνό ήταν ο ξένος-παρείσρακτος. Οπότε η ενσυναίσθηση επεκτεινόταν μόνο σε δεσμούς αίματος.

Όταν περάσαμε στον αρδευτικό, αγροτικό πολιτισμό, η γραφή μας επέτρεψε να επεκτείνουμε το κεντρικό νευρικό σύστημα και να εκμηδενίσουμε το χώρο και το χρόνο φέρνοντας πιο πολλούς ανθρώπους κοντά.

Και η διαφοροποίηση των ικανοτήτων και η αύξηση της ατομικότητας όχι μόνο οδήγησε στη θεολογική συνείδηση αλλά η ενσυναίσθηση επεκτάθηκε σε έναν νέο μύθο.

Κι αυτός ήταν ότι αντί να συνδεόμαστε μόνο με τους δεσμούς αίματος, φύγαμε από τα όρια της φυλής και ξεκίνησαμε να συνδεόμαστε με θρησκευτικούς δεσμούς.

Οπότε ένας νέος μύθος: οι Εβραίοι άρχισαν να βλέπουν, όλους τους υπόλοιπους Εβραίους σαν εκτεταμένη οικογένεια και ενσυναισθάνονταν μεταξύ τους. Οι χριστιανοί άρχισαν να βλέπουν όλους τους χριστιανούς σαν εκτεταμένη οικογένεια, οι μουσουλμάνοι το ίδιο.

Τον 19ο αιώνα στη βιομηχανική επανάσταση

επεκτείνουμε τις αγορές σε μεγαλύτερες περιοχές και δημιουργούμε ένα μύθο που λέγεται Έθνος Κράτος. Και ξαφνικά οι Βρετανοί αρχίζουν να βλέπουν τους άλλους στη Βρετανία σαν εκτεταμένη οικογένεια, οι Γερμανοί τους Γερμανούς, οι Αμερικανοί τους Αμερικανούς.

Δεν υπήρχε τέτοιο πράγμα σαν τη "Γερμανία", δεν υπήρχε τέτοιο πράγμα σαν τη "Γαλλία", αυτά είναι μύθοι, αλλά μας επιτρέπουν να επεκτείνουμε την οικογένεια μας έτσι ώστε να έχουμε αφοσίωση και ταυτότητες βασισμένες στις νέες περίπλοκες ενεργειακές και επικοινωνιακές ανακαλύψεις που εκμηδενίζουν το χώρο και το χρόνο.

Αλλά αν περάσαμε από την ενσυναίσθηση των δεσμών αίματος, στην ενσυναίσθηση των θρησκευτικών δεσμών... και μετά στην ενσυναίσθηση βασισμένη στην εθνική ταυτότητα, είναι τόσο παρατραβηγμένο να φανταστούμε ότι οι νέες τεχνολογίες μας επιτρέπουν να συνδέσουμε την ενσυναίσθηση μας σε μία και μοναδική φυλή που θα περιλαμβάνει όλη τη βιόσφαιρα;

Ποιος είναι ο λόγος να σταματήσουμε εδώ, στην εθνική ταυτότητα, και να έχουμε μόνο ιδεολογική ενσυναίσθηση ή θρησκευτική ενσυναίσθηση ή ενσυναίσθηση με βάση τους δεσμούς αίματος της φυλής;

Έχουμε την τεχνολογία που μας επιτρέπει να επεκτείνουμε το κεντρικό νευρικό μας σύστημα και να σκεφτόμαστε ενστικτωδώς σαν οικογένεια, όχι απλά διανοητικά.

Όταν ο σεισμός χτύπησε την Αϊτή και μετά τη Χιλή, αλλά ειδικά την Αϊτή, μέσα σε μια ώρα είχε βγει στο Twitter και σε δύο ώρες είχαν ανέβει στο YouTube βίντεο από κινητά. Μέσα σε τρεις ώρες όλη η ανθρωπότητα αγκάλιαζε ενσυναισθητικά, ερχόμενη για βοήθεια προς την Αϊτή.

Αν ήμασταν όπως λένε οι φιλόσοφοι του Διαφωτισμού υλιστές, εγωιστές, ωφελμιστές, που πάντα ψάχνουν την απόλαυση, δεν θα μπορούσαμε να εξηγήσουμε την ανταπόκριση για την Αϊτή.

Πριν από 175.000 χρόνια στην Αφρική υπήρχαν 10.000 σύγχρονοι ανατομικά άνθρωποι, οι πρόγονοί μας.

Οι γενετιστές εντόπισαν μια "γυναίκα", πρόκειται για μια γραμμή γονιδίων που από ό,τι φαίνεται τα γονίδια της περάσαν σε όλους μας -οι άλλες κυρίες δεν τα κατάφεραν.

Γίνεται και πιο παράξενο.

Εντόπισαν κι ένα μοναδικό "αρσενικό", μια γραμμή γονιδίων κατα τους γενετιστές που ονόμασαν Υ-Χρωμοσωμικό Αδάμ. Από ό,τι φαίνεται ένας πολύ ικανός άντρας. Τα γονίδια του έφτασαν σε όλους εμάς.

Οπότε ορίστε τα νέα: 6,8 δις άνθρωποι, σε διάφορα στάδια συνειδητότητας: θρησκευτικής, ιδεολογικής, ψυχολογικής, δραματουργικής. Πολεμάμε όλοι μεταξύ μας, με διαφορετικές απόψεις για τον κόσμο, όμως μαντέψτε: Όλοι έχουμε προέλθει από δύο ανθρώπους -η Βίβλος πέτυχε και ένα, θα μπορούσαμε να είμαστε από πολλούς, αλλά το θέμα είναι ότι πρέπει να αρχίσουμε να σκεφτόμαστε σαν εκτεταμένη οικογένεια.

Πρέπει να επεκτείνουμε την ιδέα της ταυτότητας μας. Δεν χάνουμε τις παλιές μας ταυτότητες, της εθνικότητας ή της θρησκείας ή τους δεσμούς αίματός μας, αλλά τις επεκτείνουμε έτσι ώστε να σκεφτόμαστε την ανθρώπινη φυλή σαν συνταξιδιώτες. Και τα άλλα πλάσματα σαν μέλη της εξελικτικής μας οικογένειας, και τη βιοσφαιρα σαν τη γειτονιά μας.

Πρέπει να σκεφτούμε από την αρχή την ανθρώπινη αφήγηση. Αν είμαστε πράγματι ο Ενσυναισθητικός Άνθρωπος πρέπει να βγάλουμε στην επιφάνεια τον πυρήνα της φύσης μας. Γιατί αν δεν βγει και καταπιεστεί από τους γονείς μας, το εκπαιδευτικό μας σύστημα, τις επαγγελματικές μας πρακτικές και την κυβέρνηση, τότε βγαίνουν τα δευτερεύοντα κίνητρα: ο ναρκισσισμός, ο υλισμός, η βία, η επιθετικότητα.

Αν μπορούμε να έχουμε μια παγκόσμια δημόσια συζήτηση, ας αρχίσουμε εδώ στην Βρετανική RSA, όπως κάνουμε τώρα, για να ξεκινήσουμε την επανεφεύρεση της ανθρώπινης φύσης, να βγάλουμε προς τα έξω την ενσυναισθητική μας κοινωνικότητα, για να ξανασκεφτούμε τους κοινωνικούς μας θεσμούς και να προετοιμάσουμε τα θεμέλια για έναν ενσυναισθητικό πολιτισμό.

Αν επιθυμείς να επεξεργαστείς παραπάνω τα ερεθίσματα που δίνει η ομιλία του Τζέρεμι Ρίφκιν, μπορείς να δοκιμάσεις την εξής άσκηση:

Δημιουργώντας χώρο για τον ενσυναίσθητο πολιτισμό στο κοινωνικό πεδίο που βιώνω

- σκέψου το κοινωνικό πεδίο, όπως το βιώνεις – αν ήταν εικόνα πώς θα την αποτύπωνες (σε ένα χαρτί A4);
- ζωγράφισε το περίγραμμα μίας ανθρώπινης φιγούρας (σε ένα χαρτί A3)
- φαντάσου την εικόνα του κοινωνικού πεδίου που ζωγράφισες ως ένα σώμα, κόψε και τοποθέτησε τα διαφορετικά μέρη στα σημεία της φιγούρας όπου νιώθεις ότι αντιστοιχούν (κεφάλι, στομάχι, πόδια, χέρια, ώμοι, καρδιά, κτλ)
- χρησιμοποίησε ένα κόκκινο νήμα για να αποτυπώσεις πάνω στο σώμα τις αρτηρίες & φλέβες
- χρησιμοποίησε ένα μπλε νήμα για να αποτυπώσεις πάνω στο σώμα το κεντρικό νευρικό σύστημα
- σκέψου: τι θα βοηθούσε την ανάπτυξη περισσότερης ροής ανάμεσα στα διαφορετικά σημεία, την επικοινωνία ανάμεσα στα μέρη του κοινωνικού πεδίου, την υγεία ολόκληρου του συστήματος, όλων των μερών;
- βοήθησε τον “άνθρωπο-κοινωνικό πεδίο” να εκφραστεί, άκου τον καθώς σου αφηγείται την ιστορία του και κατέγραψε την. Ξεκινάει κάπως έτσι...

“Μια φορά κι έναν καιρό, ένας άνθρωπος πονούσε...”

...στα χέρια σου, κρατάς τη συνέχεια...

